

παιδικές φτέρνες τους κάθε βράδυ... 'Ωσαννά! 'Ωσαννά!... 'Η γής αγιάστηκε!

.....

(Όπως και νάναι, εγώ έχω την ιδέα πως δέν πάει διόλου νά μπαίνουν στο χαρτί πράματα όπως αυτά τὰ σαστισμένα λόγια του Γκροϋμε. Τὰ βρήκα γραμμένα ανάμεσα στα λουλούδια τῆς ταπετσαρίας του και τὰ ξεσηκώσα. Αὐτός εἶτανε ἕνας μονόχρωτος ἄνθρωπος, πού ποτέ δὲ βγήκε ἀπ' τὴν τρύπα του νά δῆ τὴ δόξα τοῦ Θεοῦ. Χειμῶνα-καλοκαίρι φόραγε ἕνα βαρὺ ρούχο, νά πεθάνης στὰ γέλοια. Τὰ λόγια του ὁμῶς εἶτανε πάντα σαστισμένα, ἀλλὰ πάλι μίλαγε πολὺ λίγο, κ' ἐκλίνε περισσότερο νά τὸν λυπηθῆς παρὰ νά τὸν βαρεθῆς. Τότες πού τὸν ἔξαιρα εἶτανε κιόλας γέρος, κι ὅπως ὑπόφευγε ἀπ' τὸ στομάχι του κι ἀπ' τὴ μζέτρια, τώρα πρέπει νάχη πεθάνει).

Φ. ΚΟΝΤΟΓΛΟΥΣ

“ΓΡΑΜΜΑΤΑ ΣΤΗ ΓΥΝΑΙΚΑ ΜΟΥ, (*)

Β'.

‘Αγαπημένη,

Μοῦ περιγράφεις μὲ λόγια παθητικὰ τὴν ἀνοιξὴ τῆς Ἑλλάδας. Ναι, ἔχω τὴ σκηνοθεσία: οἱ μυγδαλιὲς ἀνθίζουν, οἱ ἀκακίες, οἱ λεμονιές, ἡ γῆς γιομίζει χαμομήλι, ἔρχονται τὰ χελιδόνια. Κάθεσαι στὸν ἥλιο, τὸ κεφάλι σου, ἡ ράχη σου, τὸ μυαλό σου θερμαίνονται, νύστα ἀλαφρὴ σὲ κυριέβει.—Εἶναι ἡ ἀνοιξὴ τῆς Ἑλλάδας.

Ἐδῶ ξεσπάει μιὰ ἄλλη ἀνοιξή. Τὰ χελιδόνια ἐδῶ εἶναι φριχτά, δὲν μπορεῖς νά τ' ἀντικρύσεις χωρὶς νά σὲ κυριέψει τρόμος. Παράλττοι εἶναι ξαπλωμένοι στὰ πεζοδρόμια καὶ φωνάζουν ἀξιωματικοί, στρατιῶτες, χωρὶς πόδια, χωρὶς χέρια, χωρὶς μάτια, κάθονται στὶς γωνιὲς καὶ ζητιανεύουν. Τὰ μικρὰ παιδιὰ, ἀπόξω ἀπὸ τὰ μεγάλα ξενοδοχεῖα μαζεύονται κι ὡς ἀνοίξει ἡ πόρτα, χύνονται μέσα κι ἀρπάζουν κάτω ἀπ' τὰ τραπέζια τὰ ψίχουλα.

Σὰ βραδιάσει, γυναῖκες στέκονται, ἕνας σωρὸς στὴν ἄκρη τοῦ δρόμου, καὶ λένε λόγια τρυφερὰ στοὺς διαβάτες, γιατί δὲν ἔφαγαν ὅλη μέρα. Ἡ ἀστυνομία ὀργάνωσε ἰδιαιτέρη ὑπηρεσία, τὴ νύχτα, γιὰ νά ἐμποδίζει τίς μητέρες νά πέφτουμε μὲ τὰ παιδιὰ τους στὸν ποταμό.

(*) Τὸ Α'. δημοσιεύτηκε στὸ τεῦχος τοῦ Ἰουνίου, σελ.402—406.

Χτὲς εἶδα μιὰ γυναῖκα στὶς σκάλες ἐνὸς Ὑπουργείου μὲ τὸ πόδι ἀπάνου στ' ἄλλο καὶ φαινόταν ἡ γύμνια τῆς. Εἶτανε λυπημένη καὶ κυνικὴ καὶ χλωμότατη ἀπὸ τὴν πείνα. Τὶ λεπτομέρεια βέβαια νὰ νοιάζεσαι γιὰ ντροπὴ καὶ γιὰ γύμνια, τὴ στιγμὴ ποὺ ψοφᾷς ἀπὸ τὴν πείνα. Ἡ «αἰδῶς» εἶναι πολυτέλεια γιὰ τοὺς πλούσιους.

Καὶ συνάμα δίπλα ἀπὸ τὴ φρίκη τούτη ξεσίπωτος χορὸς, μουσικὴ τσιγγάνικη, γυναῖκες γυμνὲς ποὺ τραγουδοῦν, ἄντρες ὀλοκόκκινοι ἀπὸ τὸ μπιφτέκι καὶ τὴ λαγνεία.

Θέ μου, φωνάζω, πότε θὰ κατέβεις στὰ θεμέλια τῆς γῆς ν' ἀδράξεις τοὺς στύλους ποὺ τὴν κρατοῦν καὶ νὰ τοὺς σείσεις, — καὶ ἄς χαθεῖ ἡ ψυχὴ μου.

Ναί, καλῆτερα ἔνα τρομερὸ τέλος παρὰ ἕνας τρόμος δίχως τέλος!

Θυμοῦμαι μιὰν ἀνοιξή — ἀπὸ τοὺς Δελφούς ὡς τὴν Ἀράχωβα ὁ δρόμος εἶχε γιομίσει ἀγριόροδα. Στάθηνκα κρατώντας τὴν καρδιά μου κ' ἐνωθὰ τὰ δάκρυα μου νὰ τρέχουν. Πόσο γλυκὰ κατέβαινε τότε ἡ Πνοὴ ἀπάνου μου καὶ ἀπάνου στὴ γῆς!

Μὰ ὁ ἄνθρωπος σήμερα ποὺ πονάει καὶ βλέπει δὲν μπορεῖ πιά νὰ ζεῖ τὸ εἰδύλλιο. Μετατοπίστηκαν τὰ ρόδα, ἀλλάξανε φύση οἱ μεγάλοι χαιρετισμοί. Περπατῶ, κοιτάζω τὶς ζωγραφιὰς στὰ Μουσεῖα, ἀκούω τοὺς σοφοὺς στὰ Πανεπιστήμια. Πέρυσι ἀκόμα τί χαρὲς! Μὰ σήμερα νιώθω πὼς ὅλα τούτα εἶναι ἀνάξια, μᾶσκες γαληνὲς γιὰ νὰ σκεπάζουν τὴ φοβερὴν ἀλήθεια, προσωπεῖα γιὰ τοὺς ἄναντρους.

Ἄχ! ἂν ἤξερες, Ἄγαπημένη, πόσο ὑποφέρω χωρὶς καμιὰν ἐλπίδα καὶ συνάμα χωρὶς καμιὰ λιγοψυχιά. Οἱ χαρὲς ποὺ εἶχα εἰδῶ, ὄντας πρωτοῦροθα, ἐξαφανίστηκαν. Ἡ μουσικὴ πρέπει νᾶναι ἐξαιρετὴ γιὰ νὰ μπορέσει μιὰ στιγμὴ νὰ μὲ κυριέψει. Μὰ ἀντιστέκομαι, δὲ θέλω τὸ ὄμοιο αὐτὸ τῆς ὀραιότητος. Κάποτε, ἕνα ὄρατο ἔργο ζωγραφικὸ μὲ συναρπάζει, μὰ ὄχι γιὰτὶ εἶναι ὄρατο, μὰ γιὰτὶ εἶναι μιὰ κραυγὴ διαμαρτυρίας, ἕνα χρῶμα, μιὰ γραμμὴ ποὺ ὑψώνεται μέσα σ' ἕνα στενὸ ξύλινο περβάζι καὶ διαμαρτύρεται.

Τὶ χαρὲς μοῦ εἶχανε δώσει χρόνια καὶ χρόνια τ' ἀγάλματα τὰ ἑλληνικά, οἱ ζωγραφιὰς τῆς ἀναγέννησης! Τώρα ἕνα μῖσος νιώθω ἀλλόκοτο, ξαναζεῖ μέσα μου ἡ σκοτεινὴ, γόνιμη δύναμη τῶν πρώτων πιστῶν ἐνάντια στὶς θεῖα ἰσορροπημένους μορφὰς τῶν περασμένων θρησκείων. Ἀρχίζω πιά νὰ θεωρῶ τὴν τέχνη τούτη σὰν ἔχτρα. Δίνει γαλήνη στὸν ἄνθρωπο περισσότερο ἀπ' ὅτι χρειάζεται σήμερα, τὸν παρηγορεῖ, τοῦ μετατοπίζει τὴ συγκίνηση, τοῦ εἰρηνεύει τὴν ἀγανάκτηση. Συχνὰ οἱ μορφὰς αὐτὲς τῆς ὀραιότητος παραπλάνησαν καὶ τίς πιὸ ἐκλεχτὲς ψυχὰς

και τις απομάκρυναν από το δδυνηρό, άμορφο, άβέβαιο σύχρονο χρέος τους.

Πάω συχνά όπου μαζέβονται οι εργατικές μάξες και κοιτάζω: τὰ πρόσωπα είναι λιγνά κι άναμένα, τὰ χέρια είναι σκληρά και σαλέβουνε βαριά κι άδέξια, τὰ κορμιά έχδνε στραβώσει και φαγωθεϊ από τή δουλιά. Μιά μυρωδιά άνεβαίνει κρασιού και καπνού και σούρχεται να λιγωθεϊς. Είναι ή μυρωδιά του νέου σταύλου, όπου ξαναγεννιέται ο Θεός.

Ό ρήτορας μιλάει, λέει και ξαναλέει τὰ αλώνια μαγικά λόγια: «Δικαιοσύνη! Έλευθερία!» και κάτω ή μάξα τ' άκούει και μουγκρίζει. Πότε μια γυναίκα, πότε ένας άντρας από τους άκροατές πετιέται, λέει ένα λόγο, άλλοι λαβαίνουνε μέρος, ο χορός δένεται, οι ήρωες ξεκαθαρίζονται, ξετυλίγονται οι περιπέτειες, ο έλεος άνεβαίνει.

Το νιώθεϊς πώς όλοι τούτοι οι άργάτες, γυναίκες κ' άντρες, που φωνάζουν, όλη ή σκοτεινή μάξα που ψάχνει ζητώντας τήν έξοδο, είναι πάλι το τεράστιο μαρτυρικό σώμα του Διόνυσου που το μελίσαν οι άνομες δυνάμεις και τώρα σπαράζεται στη γής.

Είναι ο Χριστός που σταυρώνεται άπάνου στην ανθρωπινή σάρκα, πονάει, διψάει και ρωτάει με άγωνία: Πατέρα, Πατέρα, γιατί με εγκατέλειπες;

Δέν είναι μήτε ο Χριστός μήτε ο Διόνυσος. Τι άνάγκη έχουμε έμεις από τὰ παλιά παραμύθια; Είναι ο άνθρωπος που πεινάει και φωνάζει. Είναι ο άνθρωπος που είναι σκλάβος και μάχεται για λυτεριά. Ποιήσες δέ χρειαζόμαστε, άλληγορίες δέ θέμε.

Με στέρεο καθαρό νοϋ, με καρδιά που χτυπάει μισώντας, άγαπώντας, αντικοϋζουμε τή σύχρονη φρίκη. Ποιές είναι οι σύχρονες άγωνίες κ' έλπίδες; Ποιό είναι το σύχρονο χρέος; Πώς μπορούμε να συνταιριάσουμε τή σκέψη και τήν πράξη μας με το γενικό ρυθμό που κυβερνάνε τήν άνίλεη έφοδο τής ζωής;

Ένας παλιός κόσμος γκρεμίζεται, ένας καινούριος κόσμος ψάχνει με παράφορη έλπίδα, μέσα από το αίμα και τή δυστυχία, να γεννηθεϊ. Βρισκόμαστε στο κρίσιμο και βίαιο στάδιο όπου ή δυναστεβόμενη τάξη όργανώνεται, παίρνει συνείδηση τής δύναμής της, άρχισε τον άγώνα, προχωρεί, ύποχωρεί, ξαναρχίζει, ώσότου άστράψει ή μοιραία νίκη—κι όπως στάθηκε πάντα ο νόμος ή κυριαρχη τάξη γκρεμιστεί κ' οι σημερινοί δυναστεβόμενοι γίνουν δυνάστες.

Οι άργάτες δέν άποτίνονται πια στη φιλανθρωπία και στην καλή θέληση τών άστών, μήτε πλανιούνται με τις άπλοϊκές έλπίδες πώς

ειρηνικά θά μπορέσουνε νά λυτρωθοῦν. Νιώθουν πῶς μονάχα μέ τή βία κ' ὕστερα ἀπό μακροχρόνιο, ὄλο λύσσα, πόλεμο οἱ κυρίαρχοι θ' ἀφίσουν τήν ἔξουσία. Καμιά πιᾶ πίστη πῶς ὑπάρχει μέλλουσα ζωή, ὅπου τάχατε θά βροῦνε δικαιοσύνη, δὲν τοὺς παραπλανάει ν' αναβάλλουνε σὲ μεταθανάτια ζωή τὴν ἐκδίκηση. Ἡ γῆς τούτη εἶναι ἡ Κόλαση, ἡ γῆς τούτη εἶναι κ' ἡ Παράδεισο. Τούτη εἶναι ἡ τωρινή και ἡ μέλλουσα ζωή. Ἀκάνου στήν τραχιά τούτη φλούδα τῆς γῆς πρέπει νά πολεμήσουμε, ἐδῶ νά ξεσπάσει ἡ τιμωρία, ἐδῶ νά χαροῦμε τὸ μῖσος και τὴν ἀγάπη.

Στηρίζονται οἱ νέοι σκλάβοι μονάχα στίς ἀτομικές, ὀργανωμένες δυνάμεις τους. Ἡ ἱκανότητα τῶν χειρῶν τους και τοῦ μυαλοῦ τους, τίποτα ἄλλο μπορεῖ νά τοὺς σώσει. Κοιτάζονται ἀπάνου ἀπὸ τὰ γεωγραφικά σύνορα τῶν Πατρίδων, οἱ ἀδικημένοι σμίγουν τὰ χέρια, ἀναγνωρίζονται ἀδερφοί. Κοινὲς ἐλπίδες τοὺς θερμαίνουν, κοινὲς δυστυχίες, κοινὸ μῖσος, πειθαρχοῦν ὅπως ὄλοι οἱ πιστοί, συντάζονται ὁλοένα γιὰ ἔφοδο.

Μιά νέα πίστη ἀναταράζει πάλι τίς μάξες. Μέσα στὰ ἄσφοδρα ἀργαστήρια τῆς σάρκας τους, ὄλο βάρος ἀκόμα και σκοτάδι, δουλέβουν τὰ νέα δράματα. Μετατοπίζονται οἱ ἀρετές, δημιουργοῦνται καινούριες, ὁ πόλεμος ἀποχταίει νέα, ἀνώτερη δικαιολογία. Πολλὰ πού ἀγαποῦμε ἀκόμα ἀπὸ ἰερὴ παράδοση, ἀπὸ κληρονομικὲς συνήθειες, ἀπὸ στενὰ νοητικὰ ἐπιχειρήματα, πρέπει νά τὰ θυσιάσουμε ἡρωϊκά. Μαζί τους θά ξεριζωθεῖ κ' ἓνα κομμάτι καρδιά. Μὰ ἔτσι ἀνανιώνεται μονάχα ἡ σάρκα και τὸ πνέμα τοῦ ἀνθρώπου.

Ἀνατροπὴ γιὰ νά ξανακαινουριώσει ὁ κόσμος, «Ἐκπύρωση», ὅπως ἔλεγαν οἱ ἀρχαῖοι στωϊκοί, νά, ποιὸ εἶναι τὸ χρέος κάθε σκεπτόμενου σήμερα μέσα σὲ τόσο ἀνήθικο κι ἀνέλπιδο χάος. Ν' ἀνοιχτεῖ ἄβυσσος, φοβερότερη ἀκόμα, ἀνάμεσα καλοῦ και κακοῦ, νά πληθύνει ἡ ἀδικία, νά κατέβει ἡ Πείνα και νά θερίσει τὰ σωθικά μας—ἀλιῶς δὲ σωζόμαστε.

Ἐνα μῖσος ξεσπάει μέσα μου, Ἀγαπημένη. Εἶναι ἀνένδοτο γιὰτι κατέχει πῶς αὐτό, καλύτερα, βαθύτερα, ἀπὸ τίς ἀναιμικὲς ἀγάπες, δουλεύει τὸν ἔρωτα. Νιώθω πῶς ὁ πόλεμος εἶναι σήμερα ὁ Θεός Ἀπόλλωνας πού ὀδηγᾷ τίς ἐννιά Μοῦσες. Γιὰτι ἡ ἐποχὴ μας δὲν εἶναι στιγμή ἰσορροπησης, ὅποταν ἡ ὑποταγή, ἡ γαλήνη, ἡ σιωπὴ, ἡ ὁμορφιά εἶναι μεγάλες ἀρετές. Ζοῦμε τὴ φοβερὴ ἔφοδο, χυμοῦμε γιὰ νά κυριέψουμε μιὰ νέα, πλουσιώτερη ἰσορροπία. Γι' αὐτὸ σήμερα ἡ ἀνοχὴ εἶναι ἀθλιότητα κι ἀναντρία.

Νάμαστε απροσάρμοστοι, γὰ ἡ μεγάλη ἀρετὴ μας. Νὰ μὴ βολεβόμαστε, νάμαστε ἀνυπόμονοι, σκληροί, γιομάτοι ἀνησυχία καὶ πίστη, γὰ θέμε τὸ ἀδύνατο—σὰν τοὺς ἐρωτημένους. Νὰ ξέρουμε πὼς ὅ,τι λένε σήμερα δικαιοσύνη εἶναι ὄργανωμένη ἀδικία, καὶ ὅ,τι λένε ἠθικὴ εἶναι ἡ βολικὴ, ταπεινὴ συνενόηση τῶν ἀναντιρῶν. Καὶ γὰ μὴν τὸ ἀνεχόμεστε.

Τέτια ἡ φλογερὴ προπόνησὶς μας.

Καθεμέρα καὶ ὄλο βαθύτερα στερεώνεται μέσα μου μιὰ πεποίθησις, πὺ ἐξηγᾷ τις σύχρονες κοινωνικῆς, πολιτικῆς, οικονομικῆς, πνευματικῆς ἀνησυχίας :

Μπαίνουμε σ' ἓνα καινούριον Μεσαίωνα.

Πρέπει καλὰ γὰ βάλουμε στὸ νοῦ μας πὼς δὲν παραδίνουμε στὰ παιδιὰ μας εἰρήνην μὰ πόλεμον. Ἐμεῖς σπέρνουμε τὸν ἄνεμον, αὐτὰ θὰ θερίσουν τὴν τρικυμίαν. Καινούριοι πόλεμοι, πολύχρονοι, δίχως ἔλεος, μὲ μικρὰ διαστήματα, ἀνακωχῆς καὶ ἀβέβαιης εἰρήνης, ἀρχίζουν. Στὴν ἀρχὴ ἀνάμεσα ἀκόμα σὲ πατρίδες, σιγὰ θ' ἀρχίσουνε γὰ σηκώνονται πόλεμοι ἀνάμεσα σὲ πατρίδες καὶ κοινωνικῆς τάξεις καὶ τέλος θὰ ξεσπάσουν καθαροὶ οἱ ἀγῶνες τῶν τάξεων.

Οἱ ἄστοι εἶναι ἀκόμα πολὺ δυνατοί, καλὰ ὄργανωμένοι κρατοῦνε στὰ χέρια τοὺς ὄλα τ' ἄρματα, τὸ μυαλό τους εἶναι ὄλο πανουργία καὶ δύναμη. Οἱ ἀργάτες δὲν εἶναι ἀκόμα δυνατοί, δὲν εἶναι ἀκόμα στέρεα ὄργανωμένοι, πέφτουνε στὶς παγίδες τῶν ἀστῶν, ξεγελοῦν τὴν πείναν τους γλείφοντας τὰ κόκκαλα πὺ τοὺς ρίχνουν οἱ πονηροὶ χαροκόποι.

Αὐτὸ τὸ μεσοβασιλικὸν—μιὰ τάξη ξεπέφτει, ἡ ἄλλη δὲν ἔχει ἀκόμα τὴ δύναμη γὰ τὴ διαδεχθῆναι—τὸ ὀνομάτισαν πάντα Μεσαίωνα.

Μπαίνουμε σ' ἓνα θαυμαστὸ, ἐπικίντυνον, σκληρὸ, μακροχρόνιον Μεσαίωνα. Πολὺ ἀπλοῖκοι, πολὺ ἀγαθοί, χορτοφάγοι καὶ θεόσοφοι, μὺ φαίνονται οἱ σύχρονοι εἰρηνικοὶ ἀναμορφωτῆς καὶ καλητερευτῆς τῆς ἐποχῆς μας. Σὲ ἄλλους καιροὺς, δταν μιὰ θερησκευτικὴ πίστις ἔθρεφε τοὺς ἀνθρώπους, καλὰ εἶσαν τὰ ξόμπλια στὰ κράσπεδα τοῦ Θεοῦ, καλοὶ εἶσαν οἱ ἀσκητῆς, καλοὶ κ' οἱ καβαλλάρηδες στὰ ἀετώματα, καλὸ τὸ τραγοῦδι πὺ δοξολογοῦσε τὴν ἀρετὴν, τὸ Θεό, τὴ γυναῖκα. Ὡραῖο πολὺ εἶταν τὸ παγόνι τῆς ὀμορφιάς μὲ τ' ἀνοιχτά, πολύχρωμα φτερά στὰ πόδια τοῦ Ὑψίστου.

Σήμερα ὄλα τούτα τ' ἀντικρύζει ἡ ψυχὴ μου μὲ ἀγανάκτηση. Μὲ ἀηδία. Ὁ ἄερας ἄλλαξε, ἀναπνέμε μιὰν ἀνοιχτὴ βαριά, γιομάτι θιάφι. Φωνῆς σηκώνονται. Ποιὸς φωνάζει ; Ἐμεῖς φωνάζουμε, τὰ δέντρα, τὰ ζῶα, τὰ πλήθη ! Κ' ὕστερα σιωπὴ. Ξεχνάμε ἀπὸ ταπειλιά, ἀπὸ συνήθεια, ἀπὸ φόβον. Μὰ ξάφνου πάλι ἡ κραυγὴ σκίζει τὰ σωθικά μας. Γιατί

ή κραυγή τούτη δὲν εἶναι ἀπόξω, δὲν εἶναι μακριά, δὲν ἔρχεται γιὰ νὰ μποροῦμε νὰ ξεφύγουμε—μέσα στὴν καρδιά κάθεται ἡ κραυγή καὶ φωνάζει.

Ἡ ἀγωνία ἐδῶ τοῦ λαοῦ, ἡ πείνα, ἡ ἀτιμία, ἡ ἀγανάχτηση μὲ διαποτιζοῦν, ἀναπνέω τὴν ἀποσύνθεση καὶ συνάμα τὴ χαρά, τὴ μυστηριώδικη χαρὰ ποὺ μᾶς κυριέβει μπροστὰ στὴν ἀποσύνθεση—σὰ νὰ ξέραμε πὼς ἡ ἀποσύνθεση εἶναι ἡ μιά, ἡ πρώτη, ὄψη τῆς ἀνάστασης.

Μιά νύχτα εἶχα ξυπνήσει τρομαγμένος γιὰτὶ κάποιος σι' ὄνειρό μου μού φώναξε τ' ὄνομά μου. Καὶ τὸ ἀπλότατο αὐτὸ φώναγμα μού φάνηκε σὰ νάχε τόσο βαρὺ περιεχόμενο ποὺ ἔνωσα νὰ τρέμω, σὰ νὰ μὲ φώναζε στὴ μάχη ἑνας στρατηγός, σὰ νὰ δεχόμεναι ἐντολὴ μεγάλη, προσταγὴ νὰ πεθάνω. Ἐδῶ, περπατώντας τοὺς δρόμους ἀκούω ὀλοῦθε κραυγὲς νὰ φωνάζουν τὸν κάθε διαβάτη μὲ τ' ὄνομά του.

Συχνὰ εἶσι σὲ συλλογοῦμαι, Ἀγαπημένη, μὲ ἀγανάχτηση, μὲ θλίψη. Συλλογοῦμαι τὴ μεγάλη σου δύναμη, ποὺ ξοδέβεται, ἐκεῖ κάτου, στὴν ἄμυνα. Ἄμυνα νὰ μὴν ξεπέσεις, νὰ μὴν ἀφομοιωθεῖς, νὰ στέκεσαι λίγο ὄρθια.

Ἄχ! πότε νὰ συνεργαστοῦμε, ὄλοι μαζί, σὲ μιὰν ἐπίθεση!

Γ.

Σοῦ γράφω, Ἀγαπημένη μου, κ' ἡ καρδιά μου εἶναι γιομάτη συγκίνηση.

Ὄρες σήμερα, σ' ἕνα Μουσεῖο, περνοῦσα ἀτέλειωτες αἰθουσες γιομάτες ἀερόλιθους, κρυστάλλα, μέταλλα, κομμάτια Λάβα, σταλαχτίτες—μιά μυστηριώδικη σειρά ἄπνοη, ἀνοργάνωτη ὕλη.

Καὶ ξαφνικά, νὰ τὸ πρῶτο σάλμα τῆς ζωῆς, ἕνα ἀχνὸ ἀποτύπωμα δεντροφύλλου, ἕνα κοχίλι ἀχτιδωτὸ σφηνωμένο στὴν πέτρα, τ' ἀχνάρια ἐνὸς μεγάλου ψαριοῦ, ἕνα ἔντομο μικρὸ σὲ μιὰ διάφανη ρόγα κεχλιμπαρί, καὶ σὲ λίγο, ὅλη ἡ μήτρα τῆς ὕλης μερμηγκιάζει, πυκνὰ κατοικημένη, σφιχτὰ κρατώντας στὴν ἄγια μνήμη της ὅλα τὰ ζωντανὰ ποὺ τὴν καρπίσαν.

Χαρά! Μοῦ φάνηκε πὼς εἶχα ζήσει ὄλο τὸν ἄμετρο, ἀνοργάνωτο καιρὸ, ὀλομόναχος ἀπελισμένος, κραυγάζοντας στὴν ἐρημία. Καὶ ξαφνικά ἔνωσα νὰ φοῖσει ἡ θάλασσα, νὰνεβαίνει ἀπὸ τὴ λάσπη τὸ σκουλίκι, νὰρματώνεται τὸ ἔντομο καὶ ν' ἀργοδιαβαίνουνε στὸν ἄερα τεράστιοι συντρόφοι.

Νικῆθηκε τὸ βάρος, ἀνεσηκώθηκε ἡ πλάκα τοῦ θανάτου, προβαί-

νουμε γιομάτα πείνα κ' έρωτα, τὰ δέντρα, τὰ θερία, οἱ ἀνθρώποι! "Αχ! μὲ τί συγκίνησή πέρασα τὰ ἀσάλευτα ὄστρακα, τίς χελώνες μὲ τίς βαριές ἀσπίδες, τοὺς δυσκίνητους γιγάντους καὶ πηγαινα, ὀλοένα ἀλαφρόνοντας κὶ ἀνάσαινα μέσα στὴ θανατερὴ χάρη τῆς τίγρης, στὴ γοργοκίνητη ρώμη τοῦ λεονταριοῦ, στὴν ἀραιότητα τῆς πεταλούδας.

Καὶ ξαφνικὰ πῶς ἀνασήκωσα τὸ μέτωπο κὶ ἀνάπνευσα στὰ ὄρδια, ἀψηλά κρανία τῶν ἀνθρώπων!

Ὁ παμπάλαιος μῦθος ζωντάνεψε στὴν καρδιά μου. Τώρα μαντέβω ποῖς εἴταν ὁ Διόνυσος ποὺ κίνησε ἀπὸ τὸ σκοτεινὸ Ἰντιάνικο δάσο, κατάφορτος, μὲ δυσκολία σαλέβοντας μέσα στοὺς ξομπλιαστοὺς χιτώνες, στίς ἀνατολίτικες μυρωδιές καὶ στ' ἄρματα. Μὰ ὅσο προχωροῦσε, καὶ σίμωνε στὴν Ἑλλάδα, ἔρριχνε τοὺς χιτώνες, ντρεπότανε νὰ καταχτυποῦν ἀπάνου του τὰ βάρβαρα στολίδια· ἐνιωθε πόνονο τὸ νοῦ του κὶ ὄλο καὶ πετοῦσε τὸ βάρος ἀπάνουθέτου κὶ ἀλάφρωνε. Κὶ ὀλόγυμος, θεῖα λαμποκοπώντας, λιγερὸς καὶ πολυδύναμος, ἀνάδυσσε ἕνα πρῶτ' ἀπὸ τὴ θάλασσα καὶ κάτησε τ' ἀκρογιάλια τῆς Ἑλλάδας.

Ποτὲ θεογονία δὲ μοῦ φανερώθηκε τόσο ἀληθινὴ, ὄλο περιπλάνησες, ὑπομονὴ κὶ ἀγῶνα. Κοίταξα τὰ θερία μὲ τὸ λασπωμένο μυαλό τους κὶ ἀνατρίχιαξα νογώντας ἀπὸ τί κίντυνους πέρασε ἡ γιγάντια πνοή. Μποροῦσε νὰ πνιγεῖ κρυμμένη στὸ χοντρὸ ἐτούτο τὸ πολυζάρωτο τομάρι, ἢ νὰ κοιμηθεῖ ἀσφαλισμένη κάτου ἀπὸ τὸ ἀπέραστο, φολιδομένο καύκαλο ἢ νὰ σκαράζει αἰῶνια στὸ αἱματομένο σκοτεινὸ ἀλώνι τοῦ ζῶου.

Κ' ἔτρεμα, σὰ νάταν ἡ ἴδια ἐτούτη ἡ στιγμή ποὺ παιζότανε μέσα στὸ ζεστὸ κορμὶ τοῦ θεριοῦ ἢ μοῖρα τοῦ κόσμου.

Μὰ νά, πῆδηξε ἡ πνοή, ἀφίνει πίσω της τὸ ζῶ καὶ τὸ φυτὸ κὶ ὄλη τὴ γῆς τὴν κυριέβει τὸ γιουρούσι τοῦ ἀνθρώπου! Κοιτάζω τ' ἀχνάρια τοῦ διάβα του, μὲ δέος. Ὅ,τι ἄγγιξε ἡ θερμὴ, μυστηριώδικη πνοή του, μιὰ πέτρα, ἕνα κομμάτι μέταλλο, ἕνα κόκκαλο ζῶου, γίνεται ἱερό. Γιατὶ ἀπάνω στὸ ἀσημαντο αὐτὸ πρόσωπο τῆς ὕλης ἀποταμίεψε τίς μεγάλες του ἀγωνίες.

Νά, οἱ πρῶτες ἀξίνες σὰ δόντια δράκου πετιοῦνται ἀπὸ τὸ χῶμα. Ἡ γῆς τρέμει ἀκόμα καὶ καπνίζει κὶ αὐτός, σκύβοντας ἀπάνου της, πολεμάει νὰ ὑποτάξει τίς δυνάμεις, ν' ἀρπάξει μιὰ σπείθα ἀπὸ τὸν κεραινὸ νὰ ζεσταθεῖ, νὰ διώξει ἀπὸ τὴν κοίτη τους τὰ θερία καὶ νὰ ξαπλώσει.

"Αχ! νὰ μποροῦσα νὰ βιάσω τὴ μνήμη τοῦ αἱμάτου μου νὰ θυμηθεῖ! Ἀναστοροῦμαι τίς πρῶτες ζωγραφιές στὰ σπήλια, καὶ ξαναζῶ τὸν πρόγονο ποὺ τὸ βράδι, στὸ χορευτὸ ἀντιλάρισμα τῆς ἀκοίμητης

φωτιάς, σκυμένος, χάραζε στὸν πιὸ κρυφὸ μύχο, σὰ νὰ νειρέβουνταν, —τὰ ζῶα τὰ ἱερὰ ποὺ ἐλάτρευε, τίς γυναῖκες ποὺ πεθύμησε, τὸ μεγάλο Πνεῦμα ποὺ φουσαίει πάνω στὴ γῆς, καβάλλα στὰ δέντρα καὶ στὰ θερία καὶ στοὺς ἀνθρώπους καὶ πότε τότε φοβερίζει καὶ τότε σκοτώνει, καὶ πότε γίνεται καλοπροαίρετη σάρκα, καὶ διαμελίζεται γιὰ νὰ θρέψει τὴ ράτσα.

Ποτὲ ἀνθρώπινο χέρι δὲν ἐκλείσει τελειότερα σὲ μιὰν ἀπλότατη κίνηση τὸν ἀκατάπαυτο, ἀγριο κυματισμὸ τῆς ζωῆς. Νὰ ἔνα βουβάλι, μὲ τὰ πόδια κολημένα στὴν κοιλιά, τανισμένο ὄλο, πηδαίει στὸν ἀέρα, γιὰ νὰ ξεφύγει τὸν ἀόρατο κυνηγό. Ἔνας τάραντος ἀρσενικὸς μὲ τὰ πλατιά, σὰ φύλλα ἀγκαθοσυκιάς, φοινίκια του, σκύβει κι ὀσμίζεται τὴ θηλυκιά ποὺ γαλήγια, σκυμένη; βόσκει στὴ γῆς. Ἐνα κοπάδι ἀλόγατα ξαφνικὰ ταραίζεται καὶ κυματίζει φρίσσοντας, τί, κάπου ὀσμίστηκε στὸν ἀέρα τὸν ἀνθρώπο.

Πότε ἡ ζωὴ ἔτρεξε σφοδρότερη ἀπάνου στὶς ράχες. Γιατί ὁ τεχνίτης χαράζοντας τὰ ζῶα, γινόταν ἕνα μαζὶ τους, πηδοῦσε κ' ἔβρασε κι ἀναφροσύμαζε, ζῶ κι αὐτὸς κυνηγημένο καὶ πεινασμένο. Σήμερα, μονάχα σὲ μιὰν ἐκστατικὴ στιγμὴ ἢ σ' ἕνα ὄνειρο, μποροῦμε νὰ νιώσουμε τὸ πρῶτο δέος τοῦ ἀνθρώπου. Ἡ πείνα, ὁ ἔρωτας, ὁ Θεός, πῶς σμίγανε σὲ μιὰ κρυφὴ, ἀγριεμένη ταυτότη! Στὸν κόσμον ὄλο δὲν ὑπῆρχαν τότε δυὸ, ὑπῆρχε ἕνα μονάχα, ἕνας ὄργανισμὸς πολυπρόσωπος, πότε σκληρός, πότε καλόβολος, πότε ἀντρας, πότε γυναῖκα, πότε ζῶ, δέντρο, νερό, φωτιά καὶ πνεῦμα. Οἱ βροχὲς ποὺ πέφταν ἀπὸ τὸν οὐρανὸ εἶσαν γιομάτες πνεύματα ἀρσενικὰ ποὺ κατεβαίνανε στὴ γῆς καὶ τὴν καρπίζαν. Οἱ ἀστραπὲς εἶσαν οἱ φοβερὲς ματιὲς τοῦ μεγάλου Ἀρχηγοῦ. Κάθε πρωτὶ, πριγοῦ ξημερώσει, ἔτρεχαν κι ἀνεβαίνανε στοὺς λόφους, φώναζαν καὶ παρακαλοῦσαν, γιατί φοβόταν πῶς δὲ θὰ ξαναπροβάλλει ὁ ἥλιος. Τὰ φύλλα τῶν δέντρων μιλοῦσαν καὶ μερικὲς γυναῖκες κατέχαν τὸ τι λέγα. Τὸ νερό, ὅταν περνοῦσαν, τοὺς φώναζε καὶ τοὺς τραβοῦσε νὰ τοὺς πνίξει, κι αὐτοὶ τρέχαν, τὸ δρασκελοῦσαν βιαστικὰ καὶ γελούσαν ποὺ γλύτωσαν. Ὅλα μιλοῦσαν, πεινοῦσαν, ἄκουγαν, εἶχαν γένος ἄλλα ἀρσενικὰ, ἄλλα θηλυκὰ.

Στὸ κάθε ἀχνάρι τους ποὺ ἔφτασε ἀγγελιαφόρος τους ἴσαμε μᾶς, στὰ σύννεφα, στὶς ζωγραφιές, στὰ στολίδια τους, στὸν πρῶτο φαλικοβωμό τους, οἱ δυὸ μεγάλες κραυγές, οἱ ἴδιες οἱ σημερινές, ξεσποῦν, οἱ κραυγές τοῦ Ἐρώτα καὶ τῆς Πείνας. Τὸ φοβερὸ ζευγάρι ποὺ συντηράει κι ἀναγεννάει τὸν κόσμον. Ἡ πείνα σὰ λαγώνικα πάει μπροστά, ἀνεχουμάει τὴ γῆς, ὀρμάει κι ἀνεμαζώνει τὴ θροφή. Καὶ τὸ σῶμα

ταμιέβει, μεστώνει και ξάφνου, σὲ μιὰ παράφορη στιγμή ἐρωτική, ξεδέβει μεμιάς ὄλο τὸ θησαυρὸ πὸν χρόνια τοῦ κουβαλοῦσε ἡ Πείνα.

Περάσανε χιλιάδες χρόνια. Σημώθηκε ἡ φλούδα τῆς γῆς ἀπὸ τὰ ἀνθρώπινα κόκκαλα πὸν σαπίζουν. Ἦρθαν κατακλυσμοί, κατέβηκαν οἱ πάγοι, ἀνοίξαν τὰ βουνὰ σύφλογα, τρίκλιζε ἡ γῆς και φώναζε. Κι ὁ ἀνθρώπος χαμένος πῖσου ἀπὸ ἕνα σβῶλο χῶμα, σὸν ἱερός σκαραβαῖος, προφυλαγόταν και δούλεβε τρέμοντας.

Ἡ μυστική πνοή τότε διαπερνοῦσε πότε σὸν πείνα ἢ σὸν ἔρωτας ἢ σὸν πόλεμος, ἢ σὰ δῖπα ἀθανασίας, σύντριβε τὸ κορμί του και πηδοῦσε σὲ ἄλλο κορμί. Κ' οἱ λαοὶ ἀνεβαίνανε σὰ χλόη ἀπὸ τὸ χῶμα κ' ἔπεφταν πάλι, λίπασμα γονερὸ γιὰ τίς μελλούμενες σπορές.

Ἔτσι πάχυνε ἡ γῆς ἀπὸ τῆ στάχτη, ἀπὸ τὰ αἵματα κι ἀπὸ τὰ μυαλά τῶν ἀνθρώπων.

Ἔνας λαὸς σηκωνότανε, χαιρόταν, ἀγωνιοῦσε, πάλεβε χιλιάδες χρόνια, πάλι τὸν κατάνιπε ἡ γῆς και χανόταν. Κι ἄλλος λαὸς περνοῦσε ἀπάνω ἀπὸ τὰ κουφάρια κι ἀρχίνιζε κι αὐτὸς ν' ἀνεβαίνει, ν' ἀνθεῖ και νὰ σαπίζει.

Μιὰ φορὰ ἀγωνιοῦσα και ταραζόμουνα, γιὰτι δὲν ἔβλεπα τὴν ἀρμονία. Μὰ τώρα συναρμολογώντας με κόπο τίς προσκἀθειες τῶν πεθαμένων μαντέβω μέσα στὴ μικρή, τὴ ζωντανὴ καρδιά μου, μιὰ μυστικὴ ἀρμονικὴ πορεία. Ἀρίφνητοι χάνονται στὸ δρόμο, γεννιοῦνται και πεθαίνουν, ὄλες οἱ λεπτομέρειες εἶναι γιομάτες αἶμα και ματαιότητα. Γέενες ξαφνικὰ ἀνοίγουνται μέσα στὸ σκοτάδι και γκρεμίζονται λαοί, προστάγματα δίχως συνοχή γρικοῦνται μέσα στὴν ἀκατάστατη βουή, και τὸ ἀνθρώπινο κοπάδι ταραίζεται—μὰ ὁ Θάνατος, ὁ Ἀρχοντας τῆς ἐπιλογῆς, σὰ βοσκὸς κοιτάει, ξεδιαλέγει. Κ' ἡ πρωτοπορεία ἀνανεώνεται αἰώνια κι ἀνηφορίζει. Κι ὄλοι ἐτούτοι οἱ θνητοὶ φαντάζονται σ' ἕνα Μάτι, πὸν τοὺς παρακολουθᾷ αἰώνες, σὸν τάγμα ἀθανάτων.

Ὁ Θάνατος κατεργάζεται τοὺς λαοὺς κ' ἔτσι ἀπομένει ἀπὸ αὐτοὺς ὅ,τι ἀθάνατὸ μορδέσανε νὰ ξεκαθαρίσουν ἀπὸ τὸ ἀπέραντο ὄλικὸ πὸν τοὺς ἐδόθηκε νὰ δουλέψουν.

Θυμήσου τοὺς Αἰγύπτιους. Ὅλη ἡ ἀνθρώπινη μερμηγκιά στοὺς ὄχτους τοῦ Νεῖλου ἐξαφανίστηκε. Δοῦλοι και βασιλιάδες, σὰ στάλες βροχὴ πέσανε στὴ ζεστὴν ἀμούδα κ' ἡ ἀμούδα τοὺς ἐκατάπιε. Μὰ τί χάθηκε; Τίποτα δὲ χάνεται. Μονάχα τὰ περιττά, τὰ κουφάρια πὸν δὲν μποροῦνε νὰ μείνουν πολιώρα στὸν ἥλιο δίχως νὰ σαπίσουνε. Μὰ ἀπὸ ὄλες τούτες τίς γενές, ἀπ' ὄλες τίς δυστυχίες, τίς χαρές, ἀπὸ τὰ ξόρκια τῶν ἱερέων, τίς κολύχρωμες ζωγραφιές κάτου στὰ δροσερὰ ὑπόγια,

μέσα απ' ὅλο τοῦτον τὸν ἀνθρώπινο ληνὸ, πού σὰ ρόγες ἀνίλου Διόνυσου καταπατήθηκαν τὰ κρανία τὸν ἀνθρώπων, ἀναδίνεται μιὰ φωνὴ καθαρὴ καὶ γαλήνια, γιὰτὶ περιέχει ὅλες τὶς ἀμαρτίες καὶ τὶς ἀνησυχίες τῆς Αἴγυπτος καὶ τὶς ξεπερνᾷ κι ἀνεβαίνει.

Μέσα στὶς σκοτεινὲς κατακάμψες τῶν ναῶν τῆς, οἱ μύστες ξεχώρισαν τὸ θνητὸ ἀπὸ τὸ ἀθάνατο, τὸ αἰγυπτιακὸ ἀπὸ τὸ ἀνθρώπινο, καὶ διατυπώσανε μὲ εἰκόνες καὶ μὲ ξόρκια τὴν κρυφὴν ἀλληγορίαν.

Οἱ νέοι κληρονόμοι, οἱ Ἕλληνες, σκύβοντας στὴν ἐπιθανάτια κλίνη, τρύγησαν ἀπὸ τὰ γερασμένα χεῖλη τὸ συμπτυκνωμένο μέλι προαιωνίας σοφίας. Ξέφυγε ἀπὸ τὸ Νεῖλο, σάθηκε ἀπὸ τὸν ξεπεσμένο λαὸ ὁ θεὸς καρπὸς καὶ σπὸρος, ἡ ἐντολὴ τῆς Αἴγυπτος; τελέθει.

Κ' ἡ μουσικὴ γνώση καρπίζει τὴν Ἑλλάδα—τὸν Ὀρφέα, τὸν Πυθαγόρα, τὸν Αἰσχύλο, τὸν Πλάτωνα, τοὺς Στωϊκοὺς, τὸν Πλωτίνου-ἀντιρίβει, καθαρίζεται, πηδᾷ ἀπὸ τὴ νέα ἐπιθανάτια κλίνη στὴν κούνια τῆς Βηθλεὲμ καὶ ἑακολουθαί τὸν ἀγῶνα καὶ πλαταίνει, σὰν δριζύοντας, ἀνηφορώντας.

Κι ἀπὸ μὴν ἄλλη μεριά τὸ αἱματομένο κύμα τὸν σκληρῶν δυνάμεων τῆς Ἀσίας κατηφορᾷ στὸ Αἰγαῖο—κι ἄξαφνα συντριβεται στὸ χαριτωμένο κόρφο τοῦ Μαραθῶνα. Γιατί; Βέβαια γιὰτὶ οἱ γεαροὶ ἀθλητὲς σὰ φωτερὰ τοῦτα ἀκρογᾶλια εἶχανε βρεῖ μιὰ βαθύτερη ἁρμονία. Κι ὅ,τι νικάει, δὲν εἶναι τὸ ἐφήμερο πλῆθος, μὰ τὸ κρυφὸ γιουρούσι τῆς μικρῆς ἀθάνατης οὐσίας, πού γιὰ πρώτη φορὰ συνειδητὰ μάχεται στὸ κρανίον τοῦ ἀνθρώπου νὰ κυβερνήσει τὸ χάος. Γι' αὐτὸ νίκησε ἡ Ἑλλάδα τὰ πλῆθη, γι' αὐτὸ ἡ οὐσία τῆς Ἑλλάδας ἀπαλλάχθηκε ἀπὸ τοὺς Ἕλληνες καὶ πηδᾷ ἀπὸ τὴ μία ῥάτσα στὴν ἄλλη, σὰν τὴ Νίκη.

Μέσα στὸ νοῦ μου πασκίζω νὰ σμίξω ὅλες τὶς παράταιρες κραυγὲς καὶ νὰ δώσω ἐνότητα στὴ μάχη. Σὰ νὰ κάθομαι στὴν κορφὴ μιᾶς πυραμίδας ὅλες οἱ γραμμὲς τῆς προσπάθειας ἀνεβαίνουν ἀπ' ὅλες τὶς πλευρὲς καὶ τὶς νιόθω νὰ σμίγουν ἀδερφωμένες καὶ νὰ χάνονται στὴν ἀκρότατη αἰχμὴ τῆς καρδιᾶς μου. Καὶ ξαφνικὰ μέσα μου ὁ κόσμος ἀνασαιίνει, φωτίζονται οἱ ἀγωνιζόμενοι, ὁ πόλεμος ἀποχτάει μυαλὸ καὶ μάτι.

Ἔτσι μονάχα ἀντικρίζοντας τὸ σύνολο, μπορῶ στὸ μεγάλο αὐτὸν κύκλο νὰ τοποθετήσω σὰν ἓνα σημεῖο τὴν ἐποχὴ μας καὶ νὰ βρῶ τὸ ἀτομικὸ μας χρέος. Ἔτσι μονάχα μπορῶ ν' ἀγαπήσω μιὰ λεπτομέρεια καὶ νὰ νιώσω πὼς ἡ κάθε ἀτομικὴ ἀπόπειρα συνεχίζει τεράστιο ἀγῶνα κι ἀναλαβαίνει μεγαλήτερη ἀπ' ὅ,τι πρὶ θαρρούσαμε εὐθύνη. Καθό-

ρίζοντας μέσα στην καρδιά και στο νού μου ένα παγκόσμιο ρυθμό μπορώ να συναρμώσω και το μικρό ρυθμό της καθημερινής προσπάθειας μου και να πειστώ πως ο άνθρωπος μπορεί να συνεργαστεί με κάποια απόπειρα ανώτερη του.

Γι' αυτό, Ἀγαπημένη, τὸ γράμμα μου τοῦτο ἀπλώθηκε σὲ θεωρίες, πὸν τὸ στέριο, ὄλο πράξη, μυαλό του καταφρονάει. Μὰ ἐγὼ εἶσι μόναχα μπορῶ ν' ἀρχίσω καὶ ν' ἀγαπήσω τὴν πράξη. Καὶ τώρα συνοψίζοντας, δυὸ θαρρῶ πως εἶναι οἱ καρποὶ τῆς θεωρίας ἐτούτης:

α) Ἐνας νόμος παρουσιάζεται στὰ ἀνθρώπινα μάτια μας, παμπάλαιος, προανθρώπινος, πὸν ὁρίζει τὴ μοῖρα ὅλης τῆς ἐνόργανης ζωῆς: ὁ ἀγῶνας γιὰ τὴν ἐλευθερία.

Μιὰ Πνοή, τὴ λέμε πνέμα, ζωή,—παλέβει αἰώνια μὲ μιὰ δύναμη ἀντίθετή της, πὸν τὴ λέμε ὕλη. Ἄνηφορίζει ἡ Πνοή ἐτούτη, ζητάει βοήθεια, πιάνεται ὀλοῦθε. Πατάει τὸ ἄψυχο, πλάθει τὸ φυτὸ καὶ τὸ γιομίζει. Παρατάει στὰ φυτὰ ὄση ἀδράνεια καὶ νάρκη μπορεῖ καὶ μεταπηδάει, πλάθοντας τὸ ζῶο. Λαμπικέρνεται πάλι ἀνάμεσα ἀπὸ τὰ κορμιά τῶν ζῶων, τοὺς παρατᾶ ὄσα πάθη, ὄσο βάρος καὶ σκοτάδι μπορεῖ καὶ καρβαλλάει, πλάθοντας νέο ἀγωγιάτη, τὸν ἀνθρώπο.

Πῶς νὰ μπορέσω νὰ κλείσω σὲ λόγια τὸ δράμα τοῦτο; Ἐνας ν' ἀγωνίζεται ν' ἀνεσηκωθεί, γιὰ τὸν κρούβει ἀποπάνου ἡ ἀρῆλα τῆς ὕλης. Φωνάζει, ἀνεσηκώνεται λίγο, ἀναπνέει μὲ κόπο στὰ φυτὰ, μὰ δὲν μπορεῖ, κρούβεται. Ἀγκομαχάει, θέλει νὰ μιλήσει μέσα στὰ ζᾶ, μὰ ἡ κραυγὴ του εἶναι ἀναρρη, ἀκατάστατη, σκοτεινὴ. Καὶ πρώτη φορὰ στὸ στήθος τοῦ ἀνθρώπου ἡ ἀναρρη κραυγὴ, γίνεται λόγος κι ὁ σκοτεινὸς ἀγῶνας ἀρχίζει γύρω ἀπὸ τὸ ἀνθρώπινο μάτι νὰ φωτίζεται. Νὰ πὸς μπορούμε νὰ διατυπώσουμε, κάτου ἀπὸ τὴν πρώτη τούτη ἀστραπὴ τῆς νόησης, τὸ δράμὰ μας: *Κάποιος, βρισκοντας ἀκατάπαντα ἀντίσταση τὴν ὕλη, ἀγωνίζεται μέσα ἀπὸ τὰ φυτὰ, ἀπὸ τὰ ζᾶ, ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους, νὰ λευτερωθεῖ.*

β) Ποιὸ εἶναι τώρα τὸ χρέος ἐμᾶς τῶν ἀνθρώπων. Τώρα πὸν βρήκαμε τὸ ρυθμὸ τοῦτο νὰ *συμμαχῶμε μαζί του!* Πῶς; Ἀκολουθώντας τὴν ἰδικὴ του μέθοδο: νὰ μετουσιώνουμε ὄσο μπορούμε τὴν ὕλη καὶ νὰ τὴν κάνουμε πνέμα. Νὰ πολεμοῦμε τὸ φόβο, τὴν ἀδράνεια, τὴν τεμπελιά καὶ τὸ σκοτάδι.

Στὴν ἀνθρώπινη περιοχὴ ὁ ἀγῶνας τοῦτος εἶναι κολύπλοκος κι ἀβέβαιος. Γιὰ τὴν ὕλη καὶ τὸ πνέμα συναλλάζουν—ὄ,τι στὴν προηγούμενη γενεὰ εἶταν κίνηση, ὄρμη πρὸς τ' ἀπάνου, ἐλευθερία, στὴν ἐρχόμενη γενεὰ ἔχει ἀκινητήσει, ἄπνοο, βαρὺ κι ἀντιδράει ὄσν ὕλη. Μιὰ

πνοή που ανέβαινε φλεγόμενη και δημιουργούσε—τη λέγανε θρησκεία, ράτσα, ιδανικό, τέχνη, πατρίδα—σε λίγους αιώνες σβήνει, αρχίζει να καταβαίνει αποκαΐδι και γίνεται εμπόδιο σε μιάν άλλη νέα πνοή, φλεγόμενη, που ανηφορίζει. Όσοτου κι αυτή εξαντλώντας σε όσα έργα μπορεί τη δύναμή της, ξεθυμάνει, σβήσει, σταθεί, καταμασίς στον άγωνα, εμπόδιο. Κ' έρθει άλλη πνοή—κ' έτσι αιώνια.

Ο ρυθμός τούτος—δ πιο γενικός και πανάρχαιος νόμος που μπορεί ο άνθρωπινος νους να συλλάβει—κυριαρχεί την ιστορία. Μιά μάζα που έχει κιά ανέβει γιομάτη κι αυτή κάποτε πεθυμίες, όνειρατα, και ανάγκες, μα τώρα κιά έχει άκνητήσει χορτάτη.

Λέν πως όρμουνε γιατί πεινούν ή γιατί ένας θεός έγινε στρατηγός τους ή γιατί άδικούνται και θέλουνε να φέρουν τη δικαιοσύνη. Μα όλες έτοιυτες οι άφορμές, που είναι άληθινές, σκεπάζουν πάντα τη μεγάλη αίτια. Όρμουνε γιατί νιώθουν πως είναι σκλάβοι, κι ακόμα βαθήτερα: πως Κάποιος μέσα τους είναι σκλάβος και μάχεται να λευτερωθεί.

Μιά φορά κυρίαρχη τάξη είσαν οι ιερείς, οι μάγοι· αυτοί κρατούσαν και χρησιμοποιούσαν τις σκοτεινές, άόρατες δυνάμεις. Ύστερα κυρίαρχησαν οι βασιλιάδες κ' ύστερα οι ευγενείς κ' ύστερα οι άστοί. Κάθε τάξη από τούτες φλεγότανε, γιομάτη δημιουργία, ανέβαζε όλο ένα την άξια του ανθρώπου, λευτέρωνε όλο και πιο πάνω την αρχέγονη Πνοή που τρικυμίζει τη φλούδα τούτη της γής μας.

Χτίσανε, ζωγραφίσανε, μέρωσαν τις φυσικές δυνάμεις, έπλάτνυαν το νου με νέα νοήματα, τυράννησαν την καρδιά με νέες επιθυμίες. Έκαμαν το χρέος τους. Κλέψαν, άδικήσανε, σκοτώσανε, χόρτασαν και περιέλασαν τους πεινασμένους, δυνάμωσαν και σκλαβώσαν τους αδύνατους, φωτίστηνε το μυαλό τους και καταφρόνησε τις σκοτεινές καρδιές που χτυπούσανε στα κατώγια τους. Έκαμαν πάλι το χρέος τους· δημιούργησαν τις μεγάλες θεογόνες δυνάμεις: την Πείνα, την Άδικία, την Όργη, την Έκδίκηση.

Σήμερα σε ποιό σημείο βρισκόμαστε του ανθρώπινου τούτου κυματισμού; Ποιά είναι ή σύγχρονη, ή πιο προχωρημένη ταραχή της ψυχής μας; Ποιός έχόρτασε, άδίκησε, ώρίμασε, έκαμε το χρέος του, πρέπει να φύγει; Και ποιός πεινά, άδικιέται, όρμάει ν' ανέβει, ζητάει λευτεριά;

Πρέπει με σαφήνεια ν' αντικρύσουμε τη στιγμή τούτη της ιστορίας που ζούμε, για να ξέρουμε τι να μισούμε, τι ν' αγαπάμε, ποιό να σπρώοουμε για να πέσει, ποιό να σπρώξουμε ν' ανέβει.

*Αγαπημένη, ύστερα από τόσα χρόνια αναζήτηση κι αγωνία, ή καρδιά μου χτυπά αποφασισμένη πιά, σίγουρη, γιομάτη πίστη. Νά καταστραφεί ο κόσμος τούτος, νά σμιξουμε όλοι τούς δώμους μας, νά ρίξουμε τὸ αἷμα τούτου σπίτι, νά μὴν ὑπάρχει πιά! Νά τὸ πρώτο χρέος. Τὸ μῖσος.

Τὸ δεύτερο χρέος: νά ἐπιθυμήσουμε, νά μαντέψουμε, νά βρούμε και νά σταθεώσουμε τὸ πρόσωπο τοῦ ἐρχόμενου πολιτισμοῦ. Νά μετατοπίσουμε τὸ μῖσος σὲ ἀψηλότερους ἀγώνες, νά τὸ μετουσιώσουμε σὲ μέσο, ὄχι σκοπὸ. Σκοπὸς εἶναι ἡ Ἀγάπη. Ποιὰ θάνα ἡμορφὴ τῆς νέας ἀγάπης; Νά ἡ δύσκολη, ὀδυνηρὴ προσκάρδια μας. Γιατί ἡ ἀγάπη ἀλλάζει σὲ κάθε πολιτισμὸ κ' ἡ ἀλλαγὴ αὐτὴ εἶναι τὸ στοιχεῖο ποὺ ζητοῦν πάντα νά βροῦν—καὶ δὲν τὸ βρίσκουν πάντα—οἱ μεγάλοι ἐπαναστάτες.

"Ἄς ταχτοποιήσουμε τίς σκέψεις μας, ἄς ρυθμίσουμε τὴν ἀγανάκτηση μας, ἄς ὀργανώσουμε τίς ἐπιθυμίες μας. Ἄς ἐπιστρατευτοῦμε ὄσοι πιστοί! Ποιοὶ θὰ νικήσουν; Οἱ πῶ σοφοί; οἱ πῶ πολλοί; οἱ πῶ ξυπνοί; οἱ πῶ σήμερα δυνατοί; Θὰ νικήσουν ὄσοι πιστέβουν.

"Ἐνὰς ἄνθρωπος στὴ γῆ; ἀκελπισμένος φώναξε κ' ἐπικαλιόταν τὸ Θεό. Κι ὁ Θεὸς μὲ βία ἐξαναγκάστηκε ἀπὸ τὴν προσευκὴ τοῦ ἀνθρώπου νά κάμει αὐτὶ νά τὸν ἀκούσει.

A. ΓΕΡΑΝΟΣ

ΛΥΡΙΚΕΣ ΠΡΟΞΕΣ

ΕΚΚΛΗΣΙΑ ΡΗΜΑΓΜΕΝΗ...

Εἶτανε μιὰ ἐκκλησιὰ ρημαγμένη, ρεπιασμένη ἀπ' τὸ διάβα τοῦ χρόνου, μὲ τίς εἰκόνας σβησμένες, χαρακωμένες ἀπ' τὸ χέρι Κουρσάρου κατακτητῆ. Κ' εἶτανε κρεμασμένη, θαρρεῖς, σὰν ξερόκλαδος βάτος σ' ἀχέλι μιᾶς ρεματιάς και γύρω τῆς δὲν εἶτανε ἄλλο πάρεξ βράχοι και λόφοι γυμνοὶ μὲ τὸ ξάστερο, καταγάλανο τοῦ αἰθέρα γιὰ ντύμα.

Κ' εἶχαμε σύρει τὰ βήματά μας ὡς ἐκεῖ, ποιὸς ξαίρει, σὲ ποιὸ μυστικὸ προσκύνημα ὁ καθένας. Καὶ τὸ παγκάρι δὲν εἶχε κερὶ γιὰ ν' ἀνάψουμε και τὸ θυματὸ δὲν εἶχε λιβάνι. Μὰ ὡστόσο σὰ νάκιγιε λαμπάδα ἡ ψυχὴ μας και σὰ νὰ θυμάτιζε ὁ κρυφὸς λογισμὸς ἕναν κάποιον Θεό.